

løsning, blandt andet i Frankeriget, hvor det blev udgangspunkt for udviklingen af det feudale landbrugssystem med godsherrer og fæstebønder. I romersk jernalder var de germansktalende samfunds landbrug ikke nok udviklet til at bære en sådan konstruktion, men i løbet af yngre jernalder voksede produktionen langsomt, og enkelte fik mere jord, end de selv kunne dyrke. Igen placerer Ørsted tidspunktet for denne arvs reception i Danmark sent, i vikingetid, mens jeg og andre arkæologer foreslår, at processen begyndte allerede i germansk jernalder.

Nogle arkæologiske randbemærkninger: I de fortællende afsnit er det umuligt at undgå anakronismer, som i Hobyeksemplet, hvor allerede brugen af stednavnet for fundstedet er vanskelig; sandsynligvis er navnet fra yngre jernalder. Ørsted skriver (s. 43), at det er en almindelig antagelse, at Olmerdiget er anlagt med den romerske *limes* som forbillede. Selv betvivler jeg, at analogien holder, da der er meget stor forskel på territorialitetsbegrebet i det romerske imperium og i et germansktalende barbarisk stammerige. Beskrivelsen af terpen Feddersen Wierde (s. 68) er misvisende. Det er rigtigt, at flere små gårdshøje voksede sammen til den store terp i løbet af ældre romersk jernalder. Men det er ikke rigtigt at pladserne Alsum, Fallward m.fl. smeltede sammen med Feddersen Wierde. De er alle separate terper langs den samme gamle kystlinie ved Wesers munding. Spekulationerne om, hvorfra de krigere kom, hvis våben er ofret i Illerup Ådal (s. 128), svarer ikke helt til dem, som Jørgen Ilkjær sidste år fremlagde i bogen *Illerup Ådal, et arkæologisk tryllespejl*. I omtalen af magtcentre (s. 140f) er historikeren Ørsted lidt for ukritisk over for det arkæologiske fundmateriale som virkelighedens spejl; rimeligvis kan man konkludere, at der også i Jylland fandtes be-

tydende økonomiske og militære magtcentre.

Bogen er illustreret med velvalgte figurer, men kvaliteten af enkelte optagelser har ikke samme kvalitet som teksten. Der er en kort læsevejledning, hvor det undrer, at forfatteren ikke henviser til den danske udgave af bogen *Frisen, Sachsen und Dänen* fra 1996, der samme år udkom ved Den antikvariske Samling i Ribe med titlen *Frisere, saksere og danere. Kulturer ved Nordsoen, 400 til 1000 e.Kr.*

Peter Ørsteds bog er populærvidenskabelig formidling på højt niveau, og det er især prisværdigt, at han ikke falder for fristelsen til at fortælle en god historie uden reservationer, men bevarer den kritiske metodiske distance til sit emne, hvilket er karakteristisk for en god forsker og videnskabsformidler.

Ulf Näsman

Michael Linton: *Margrete den 1. Nordens Dronning*. (Gyldendal, 2000). 216 s., 249 kr.

Kort inden sin alt for tidlige død oplevede Michael Linton en fortjent succes med den svenske originaludgave af denne bog. Den udkom i oktober 1997 på forlaget Atlantis som et af de talrige bidrag til fejringen af Kalmarunionsjubilæet, solgte godt og er, så vidi jeg ved, siden udkommet i andet oplag. Den indbragte ham desuden en pris for fornem historieformidling uddelt af Det Svenske Akademi. Ved hans død var en fransk oversættelse på trapperne, men Linton nåede desværre aldrig at se den danske oversættelse, eftersom han døde den 19. december 1998 (ikke i 1999, som angivet i bogen). Det ville givetvis have glædet ham at udkomme på Gyldendal i sit andet fædreland, hvor han tilbragte de sidste godt 30 år af sit liv som ansat på Historisk Institut i Århus; om end han ville have haft grund til at

ærgre sig over oversættelsens kvalitet (mere om dette nedenfor).

Med denne bog vendte Michael Linton tilbage til gamle græsange. Hans disputats fra 1971, *Drottning Margareta, fullmäktig fru och rätt husbonde*, handlede om den store dronnings person og regeringssystem, men fandt ikke megen nåde hos kritikerne, som hæftede sig alt for meget ved virkelige og indbildte fejl og for lidt ved, at hovedtesen om den kyniske realpolitiker Margrete var velunderbygget, om end billedet måske nok blev trukket lidt (for) hårdt op, ligesom forskellige vellykkede detaljanalyser blev overset eller misforstået. Bogens hårde medfart førte til, at Michael Linton valgte at vende sig mod andre områder af historien, så det har givetvis været kærkomment, at han fik succes med at vende tilbage til dette emne.

Den her foreliggende bog inddrager naturligvis forskning fremkommet efter 1971 og tegner i øvrigt et langt bredere billede end disputatsens serie af detaljundersøgelser gjorde. Men hovedsagen står urokket, billedet af en uhyre kynisk magtpolitiker, som bogstavelig talt brugte alle kneb i sin regeringsførelse. Det er ubestrideligt, at Margrete benyttede sig af dokumentfalsk, »forsvundne« dokumenter og andre velkalkulerede tricks, og at sentimentale hensyn ikke stod i vejen, når fruene havde sat sig noget for. Ikke mindst den mirakuløst bevarede personlige instruktionsskrivelse fra 1405 til Erik af Pommern, som for første gang blev analyseret i hele sit omfang i Lintons disputats, taler sit tydelige sprog. Imidlertid mangler der nok et blik for andre sider af fruens personlighed og for baggrunden for hendes rænker.

Margrete var uden tvivl den, der i Nordens senmiddelalder skænkede mest til gejstlige organisationer med det udtrykkelige formål at få sjælemesser til

gengæld. Der er ingen tvivl om, at der også var realpolitiske motiver involveret i dette, men det kan ikke blot forklares som en blanding af opportunisme og bevidst anvendelse af gejstlige institutioner som bankvirksomheder, hvor man kunne opspare overskud med henblik på at hæve det med renters rente, når behov opstod. Der kan ikke være tvivl om, at Margrete i – også for tiden – usædvanligt omfang var optaget af sin sjæls frelse. Hun mente sikkert, der var gode grunde til kraftig påvirkning af hendes saldo i det hinsidige. At andre motiver samtidig spillede ind, bør vel egentlig ikke undre.

Linton gør også, som mange før, meget ud af Margretes tilsidesættelse af de gamle rigsembeder og de højadelige eliter i Sverige og Norge til fordel for en stram centralstyring fra Danmark. Selv om dette regeringssystem førte til Kalmarunionens fald, er det et spørgsmål, om der var noget alternativ, hvis man ville hævde en stærk kongemagt og rigernes forening. Et ganske usædvanligt træk ved Margretes regeringssystem var, at hun i Danmark byggede en hidtil uset stærk kongemagt på samarbejde med det højeste aristokrati. Dette var efter middelalderlige forhold den stærkest tænkelige regeringskonstellation, hvis den vel at mærke kunne holdes sammen. Og det kunne den vel kun, fordi Margrete kunne stille fordele i udsigt i de to andre kongeriger. Omvendt viste tidligere erfaringer i alle tre riger, men især i Sverige, at der hurtigt kunne opstå skrupelløse aristokratiske lederskikkelser, som var villige til at sabotere enhver form for kongemagt, hvis ikke toparistokraterne blev holdt i kort snor. Dette gjaldt også i forholdet til de respektive kirker. En effektiv kongemagt måtte nødvendigvis bygge på tæt samarbejde med kirken, hvilket jo lettest opnåedes, hvis kongemagten udpegede bisperne. Dette var den svenske gejst-

lighed, i modsætning til den danske, ikke vant til, hvorfor Margrete oplevede nogle af sine største vanskeligheder her, ligesom det senere var svensk gejstlighed, der gav startskuddet til Kalmarunionens opløsning.

Et af de tricks, Margrete benyttede sig af, var så vidt muligt at undlade at udstede pergamentbreve med hængende segl. Hvis der absolut skulle udstedes breve, som bandt kongemagten, skulle de udstedes på papir, stadig ikke med hængende segl, men med segl påtrykt bagsiden af brevene. Det fremgår af den omtalte instruks fra 1405. Dette har Linton gjort meget ud af. Selv om det vist ikke siges helt klart, antydes det i hvert fald, at sådanne breve ikke var juridisk gyldige. Dette kan nu næppe passe, for hvorfor skulle man besvære sig med at udstede ugyldige breve endsige acceptere at modtage sådanne. Papir var et nyt materiale i centralforvaltningen. Det var billigere end pergament. Selv om man næppe helt kan udelukke, at en passende sammensat domstol ville kunne formås til at erklære breve på papir for usædvanlige og derfor ugyldige, må hovedforklarigen være en anden. Formuleringen i instruksene peger på, at det springende punkt er beseglingen på bagsiden. Så er forklaringen ikke simpelthen, at segl påtrykt på bagsiden havde en tendens til at smuldre og falde af, og så kunne det jo blive svært at overbevise en domstol om, at der nogensinde havde været et kongeligt segl på brevet? Med andre ord papirbreve med påtrykte segl øgede muligheden for, at kongemagten siden kunne løbe fra en forpligtelse.

Der er forskelligt i bogen, som kan diskuteres; også mere end der kan blive plads til her. Diskuteres kan det imidlertid ikke, at der er en række (sjuske)fejl. Temmelig uheldigt er det, at en af disse er kommet med på omslagets inderflap, hvor man får det indtryk, at mecklen-

burgerne havde fordrevet kong Magnus fra Sverige, da Margrete blev gift den 9. april 1363 (s. 10). Det overses, at Jämtland hørte til Norge (s. 150), og at Haderslev umuligt kunne være dansk i 1388 (s. 125), da Margrete havde bortforlenet Sønderjylland til de holstenske grever to år tidligere. Flere eksempler kunne nævnes, også på en del ting, der er mere upræcist end egentlig fejlagtigt fremstillet.

Bedre blir det imidlertid langt fra af oversætterens, Peter Dürrfelds, indsats. Han har flere gange sovet i timen og oversprunget ord i originalteksten (s. 11, s. 67), mens han omvendt andre steder har tilføjet ord, som ikke findes i originalteksten (s. 14, s. 21, s. 55, s. 130 er der bevaret »et stort antal dokumenter« fra mødet i Kalmar 1397 i stedet for »ett stort dokument«). Højest uprofessionelt er det også at oversætte »veckor« til »dage« (s. 13), »känsligt « til »modtageligt«, »dyrbara föremål« til »dyre genstande« (s. 73), »änkehertuginna« til »ærkehertuginde« (s. 181), »motståndanden« til »den åndelig modstand« (s. 189). Hertil kommer så en lang række tilfælde, hvor oversætteren som følge af manglende kendskab til fortiden oversætter ord eller forhold, som han ikke kender, til de mest besynderlige ting eller helt opgiver. Man kan vel ikke forlange, at Gyldendal skal bruge historikere til at oversætte historiske værker, men nok, at man satte en fagmand/-kvinde til at gennemlæse oversættelsen, inden den blev trykt.

Bogens fremstillingsform er, hvad man måske kunne kalde lettere cause-rende. I stedet for at gøre beskrivelser af omstændigheder, begivenheder og forhold færdige på én gang vendes der ofte tilbage for at tilføje nye facetter eller præciseringer. Dette gør efter mit skøn fremstillingen levende og spændende, om end jeg har det »handicap«, at jeg ikke kan afgøre, hvorledes dette virker

på en læser, som ikke kender stoffet i forvejen. Den klart og hele vejen gennemførte opfattelse af den berømte dame gør også bogen til spændende læsning – et fascinerende indblik i en fremmed verden.

Når man ser bort fra den elendige oversættelse og forfatterens af og til lidt for nonchalante omgang med konkrete oplysninger, er der tale om et værdigt minde over en mand, hvis indsats i udforskningen af Kalmarunionens historie fortjener mere positiv opmærksomhed, end han måtte opleve i 1970'erne.

Anders Bøgh

Sune Dalgård: *Poul Laxmands sag. Dyk i dansk historie omkring år 1500.*

Det kongelige Danske Videnskaberne Selskabs Historisk-Filosofiske Meddelelser, 79. (C.A. Reitzels Forlag, 2000). 232 s., 310 kr.

I juni 1502 er rigets højeste embedsmand, rigshofmester Poul Laxmand på vej ud af Københavns slot, da han bliver dræbt af to unge jyske adelsmænd. Kort efter udspiller der sig en retssag, ikke imod drabsmændene, men imod den døde, der betegnes som en forræder, hvis gods kronen nu ønsker at konfiskere. Og sidst på året træder rigsrådet, rigets øverste domstol, sammen og erklærer Poul Laxmand for landsforræder, omtrent samtidig med at en af drabsmændene bliver medlem af rigsrådet.

Intet under, at de største danske historikere har beskæftiget sig med denne affære, som i nyere tid arkivar Henry Bruun i 1959 forsvarede sin disputats om. Om den i øvrigt kildemæssigt sparsomt overleverede sag ytrede de to opponenter megen anerkendelse, men også ikke ringe tvivl om visse af de fremførte resultater, og nu kommer Bruuns arkivkollega Sune Dalgård ham til hjælp med 40 års forsinkelse, især ved at søge at nullificere så at sige samt-

lige fremførte modargumenter: breve kan have en tvivlsom datering (hvorfor de muligvis hører til i anden sammenhæng); de kan udtrykke sig så forblømt, at de fortsat kan omtolkes. De talrige henvisninger til lov og ret kræver større indsigt i en regelret dansk højforræderiproces, end vi – takket være manglende sammenligningsmateriale – er i besiddelse af etc. etc.

Det er vigtigt, at et sådant kildekompleks nok engang tages op, og det uanset, at Bruun næppe behøver et »forsvarsskrift«. Når man ser, hvor lidt man kan bygge på kun lidt senere kilder (ofte opstået i en »rygtespredning« a la »man sagde at«), kan man selvfølgelig ikke lægge større vægt på anmelderens egen erindring om disputats-handlingen (oppositionerne er trykt i *Historisk Tidsskrift* 11. rk. VI). Men selv husker jeg handlingen som den fremragende retshistoriker Stig Luuls angreb på visse historikers hang til at »lege overappellationsinstans«, her specielt, »hvorvidt dommen var formelt korrekt, men sagligt forkert« eller omvendt. Thi her indblander man ikke bare en nutidig retsopfattelse, men man anvender også et 400 år senere retssystem med ganske andre proces- og bevisskrav.

Ét turde være indlysende: Der var tale om et samfund med dybe politiske kriser, dels en fejdliggende situation mellem rigets højeste myndigheder Poul Laxmand og Lunde ærkebiskop, dels det fortsat uafklarede unionsspørgsmål, og her synes Poul Laxmand i sine forhandlinger med unionsvenlige svenske højaristokrater at kunne fremstå som svenskvenlig, dvs. med et højaristokratisk udgangspunkt, der næppe var helt i kongens smag.

Tilsyneladende kom drabet uventet (og næppe planlagt), og man må fortsat spørge sig selv, om ikke den yderst realpolitiske majestæt først efter drabet ind-